

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МЕНТАЛЬНІСТЬ»

Багато авторів звертали увагу на співвідношення, що існують між мовними та соціокультурними чинниками та їх впливом на формування «ментальності». Проблему ментальності досліджують у філософії, культурології, соціології, політології, психології, філології та ін.. науках. Термін «ментальність» давно використовують у понятійному апараті, але повністю він ще не досліджений.

У нашому дослідженні ми розглянемо саме лінгвістичний підхід до трактування сутності поняття «ментальність».

Стосовно лінгвістичної відносності Уорфа, мова не є засобом вираження, «успадкуванням» думок, а швидше формою, яка визначає образ наших думок. Можна по-різному сприймати та структурувати світ, і мова, яку ми засвоюємо у дитинстві, визначає наш особливий спосіб бачення і структурування світу. Уорф сформулював це наступним чином: «основа мовної системи будь-якої мови, іншими словами – граматики, не є просто засіб для відтворення думок. Навпаки, грамика сама формулює думку, є програмою та настановою мисленнєвої діяльності індивіда, засобом аналізу його вражень та їх синтезом... ми розчленовуємо природу у напрямку, який підказано нашою рідною мовою. Ми виділяємо у світі явищ ті чи інші категорії чи типи зовсім не тому, що вони самоочевидні; навпаки, світ стає перед нами як калейдоскопічний плин вражень, який повинен бути організований нашою свідомістю, а це значить, в основному, – мовною системою, яка зберігається в нашій свідомості. Ми розчленовуємо світ, організовуємо його в поняття та розпредмечуємо значення так, а не інакше, головним чином тому, що ми учасники угоди, яка диктує таку систематизацію...» [2, с. 56-57].

О. Почепцов визначає «мовну ментальність» як спосіб мовного співставлення або поділу світу, якій включає співвідношення між світом і мовним уявленням чи образом. Він виділяє мовне мислення як уявлення або поділ світу за допомогою мови, іншими словами мовне уявлення – це відображення світу. А воно, в свою чергу, реалізується за допомогою мовно-розумових актів (уявлення або відображення світу в мові і за допомогою мови). Серед них автор виділяє мовно-ментальний акт (акт концептуального або фокусного уявлення світу).

Концептуальний поділ світу здійснюється мовно-ментальним актом лексичного типу, а фокусний поділ – мовно-ментальним актом граматичного типу. Мовною складовою мовно-ментального акту є слово або словосполучення; мовленнєво-ментальний акт – це акт ситуаційного уявлення світу. Мовленнєво-ментальний акт має своїм виділенням ситуації із світу, яка закріплюється у висловлюваннях чи дискурсі. Мовною складовою мовленнєво-ментального акту є речення або текст. О. Почепцов робить спробу дати відповідь на питання: що визначає мовну ментальність, формує її? Він наголошує на тому, що стосовно індивіда це а) ті його особливості, які визначаються його приналежністю до деякої соціальної групи (в широкому розуміння поняття культури), тобто особливості даного індивіда як представника деякої соціокультурної групи (що виділяється на основі освітнього рівня, професії, віку, статі); б) ті його особливості, які визначаються його соціокультурним середовищем. До соціокультурного середовища відносяться: коло знайомих по роботі, коло знайомих поза роботою, коло родичів, близьких, країна проживання. Особливості країни як соціокультурного середовища – це культурні традиції, історія, політичний устрій. Спрямованість зв'язку між соціокультурними факторами і мовною ментальністю, а також характер такого зв'язку стосовно індивіда можуть бути різними на різних етапах його розвитку. На початкових етапах засвоєння мови людина йде від мовного мислення до соціокультурних стереотипів світосприйняття, оскільки із засвоєнням мови людина засвоює і мовну ментальність. У подальшому, після засвоєння мови, зв'язок зворотній – соціокультурні фактори визначають мовну ментальність. Мовна ментальність неоднакова у різних людей, що робить можливим і необхідним виділення індивідуальної, групової і колективної мовної ментальності. Найбільш велика різниця спостерігається не в області мовної ментальності, а в області мовленнєвої ментальності. Оскільки основними детермінантами мовної ментальності є соціокультурні фактори, а ці фактори достатньо змінні, то мовна ментальність також змінна [5, с. 110-122].

То ж ми бачимо, що саме в мові найбільш повно виявляється внутрішній світ людини, тобто її когнітивна сфера. Мовну ментальність можна визначити як спосіб поділу світу за допомогою мови. Але все ж таки аналіз мови дозволяє дуже точно виявити культурну специфіку відношення людей до оточуючого середовища, і в ньому відсутня можливість встановлення причин, які збуджують людей надавати значущості одним аспектам явищ, ігноруючи при цьому інші.

На думку О. Потєбні, в мові кодуються глибинні пласти національної самосвідомості, культурної самобутності народу.

Мислення дитини повинно формуватися на ґрунті рідної мови, і поки воно не дозріло, поки не сформувався остаточно мовно-розумовий апарат, двомовність є шкідливою. Давно помічено, що маленькі діти, коли вчаться розмовляти, самі створюють слова та їх форми іноді несвідомо за принципами давньоруської мови. Це ще один доказ того, що мова передається генетично з роду в рід, від дідів і прадідів онукам. Отож, культурна спадкоємність можлива тільки через мову. Всі інші форми спадкоємності (матеріальна культура) вторинні по відношенню до мови [4, с. 27].

Таким чином, генетично мова є однією з форм мислення, що з'являється на певному ступені його розвитку і знаменує собою становлення людської свідомості, оскільки свідомо розумова діяльність поза мовою неможлива.

І. Огієнко також дотримується думки, що «мова – це форма культурного життя, національної організації, душа кожної національності. Вона постає як певний орган культури, вона є ознакою національної визначеності. То ж він прийшов до висновку: якщо нація намагається панувати над іншою, вона насамперед намагається заборонити, або взагалі знищити мову поневоленої нації [3, с. 240]. Навіть сам процес словотворення може свідчити про ментальні відмінності у тих чи інших народів.

Аналізуючи зв'язок мови і ментальності серед українців та росіян І. Братко-Крутинський зауважує, що українська «державна» є суспільною організацією, яка держить, утримує разом певну громаду людей. Російський відповідник «государство», суспільна організація, яка складається з «государя» і його підданих...Українці шанують не уподібнення до зразка, а протилежну якість – самобутність, особливість. Звідси українські слова «особа», «особистість», яким відповідають російські слова «лицо», «личность». Як бачимо, й тут немає рівнозначності, оскільки в першому випадку йдеться про поглиблену, внутрішню характеристику чогось особливого, неповторного, а в другому – про зовнішню. Слово «личность» походить навіть не від слова «лицо», а ще від більш зовнішнього, несуттєвого, від «личины», тобто маски [1, с. 96-108]

Саме тому великоросійські державники називали українську мову «наречием», забороняли її різними засобами. У зв'язку з цим руйнувалися українські звичаї, поступово зникала національна самосвідомість. І. Огієнко стверджував, доки живе мова – живе й народ як національність, не стане мови – не стане і національності [3, с. 240]

Ми прийшли до висновку, що мова розвивається протягом віків, змінюється, однак її загальна структура зберігає свої особливості, які впливають і на «ментальність».

Список використаної літератури:

1. Братко-Крутинський І. Феномен України. К., 1996. – С.96-108.
2. Коул М., Скрибнер С. Культура и мышление. – М., 1977. – С. 56-57.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1991. – С.240.
4. Потебня А.О. Мисль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – С. 27.
5. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира // Вопросы языкознания. 1990. – № 6. – С.110-122.